

„Various and changeful” –
Dido és Aeneas története Dryden fordításában

Didó és Aeneas szerelmi története egyike azon narratíváknak, amelyek korszakokon átívelve foglalkoztatták az irodalom kedvelőit és művelőit. Nem képezett ez alól kivételt John Dryden sem, aki a XVII. század alkonyán ültette angol nyelvre Vergilius eposzát. Előadásom témájaként az ő tolmácsolásában szeretném megvizsgálni a híres-hírhedt szerelmi történetet, különös figyelmet szentelve annak, hogy Dryden milyen változtatásokat eszközöl az eredeti szövegben, és ez hogyan befolyásolja a Didóról kialakított képet. Ezután szeretnék lehetséges magyarázatokat bemutatni a jelenségre, a költő-fordító saját véleménye és elemzése alapján, amelyet az *Aeneis* dedikációjában tett közzé, valamint megemlítek néhány szempontot Dryden más, nőkhöz írt versei kapcsán.

Mielőtt rátérnék a tárgyra, szeretnék néhány szót ejteni a fordítóról. John Dryden egy meghatározó figura volt az angol irodalmi élet színpadán a Stuart Restauráció korában, olyannyira, hogy egy egész

irodalmi korszakot neveztek el róla: the Age of Dryden. 1670-től 1689-ig ő volt Anglia koszorús költője, de nemcsak verseket írt, hanem drámaíróként, irodalomkritikusként és később fordítóként is tevékenykedett: a Dicsőséges Forradalom (1689) után ugyanis pályája hanyatlani kezdett, s ő maga utolsó éveiben a klasszikusok fordítása felé fordult. Vergilius *Aeneis*ének a fordítása 1697-ben jelent meg egy hosszú dedikáció kíséretében, amely felbecsülhetetlen értékű forrás számunkra a mű vizsgálatakor.

Mivel kutatásom során Dido alakjára koncentráltam, az *Aeneis* IV. éneke képezte vizsgálódásom tárgyát, valamint az I. és a VI. énekből néhány rész. Az *Aeneis* a trójaiak Carthagóba történő megérkezésével kezdődik, ahová a szépséges özvegy királynő, Dido befogadja őket. Dido és Aeneas ekkor találkoznak először, majd kapcsolatuk fontos állomását jelenti az I. ének végén szereplő lakoma. Itt ugyanis Cupido, aki Venus cselvetése folytán felvette Aeneas fiának, Iulusnak az alakját, nyilával olthatatlan szerelemre lobbantja a királynőt. Dido megkéri Aeneast, hogy mesélje el kalandjait, ez szerepel a II. és III. énekben. A IV. ének teljes egészében a királynő és a hős szerelmi kapcsolatának fejlődését, majd tragikus végkimenetelét tárgyalja. Dido először vonakodik engedni érzéseinek, mivel hűséget esküdött a férje emlékének, azonban a testvére tanácsára felbátorodik. Amikor a hőssel és kíséretével együtt vadásznak kinn az erdőben, az istenek vihart támasztanak, amely elől a pár ugyanabban a barlangban talál menedéket, s ott beteljesedik szerelmük. Dido ezután már nem rejt véka alá érzéseit és kapcsolatukat, s a Fama hamar szétviszi a hírt a környező népekhez. Így jut el az Iarbas királyhoz, aki annak idején hiába pályázott Dido kezére, s most haragjában bepanaszolja a párt Iuppiternél. Az istenek atya leküldi hírnökét Aeneashoz, hogy induljon útnak, teljesítse a kötelességét. Ez a *pius* Aeneast nem kis dilemma elé állítja, de végül a kötelességtudata és az istenek szava győzedelmeskedik: elhagyja Didót, aki bánatában öngyilkos lesz. A VI. énekben bukkan fel ismét Dido

alakja: az Alvilágban még egyszer és utoljára találkozik vele a főhős, s próbálja kérlelni, de az árny nem hajlandó szóba állni vele.

Vizsgálódásaim során pontról pontra összehasonlítottam a latin és az angol szöveget a számomra elérhető kritikai kiadások alapján, és meglepő különbségekre bukkantam. Dryden szövegében kétféle változtatással találkoztam: sokszor ad hozzá részleteket az eredeti szöveghez, illetve részletesen kifejt egy-egy latin kifejezést. A legjelentősebb változtatások többsége egy irányba mutat: negatívabb képet fest Didóról, mint Vergilius szövege. A továbbiakban erre szeretnék néhány példát említeni a teljesség igénye nélkül (a latin szövegben nem, vagy nem ennyire részletesen szereplő részeket kiemeltem).

Dryden szenvedélyesebbnek mutatja be Didót, mind a szerelemben, mind a bosszúállásban. Dryden Didóját Aeneas már az első perctől kezdve lenyűgözi:

*Pleas'd with his motions, ravish'd with his grace,
Admir'd his fortunes, more admir'd the man;
Then recollected stood.*

(I. 867–869)

A lakomán Dido viharos lelkesedéssel veti rá magát az ajándékokra, és mohó örömmel (*greedy pleasure*) öleli magához Iulust, akinek bájait felfalja (*devour*) a szemével – figyeljük meg, hogy mind a *greedy*, mind a *devour* szavak eléggé negatívak.

*With Eyes insatiate, and **tumultuous Joy**,
Beholds the Presents, and admires the Boy.*

(I. 998–999)

...she took him to her arms

*With **greedy pleasure**, and **devour'd his charms**.*

(I. 1002–1003)

Dryden fordítása kiemeli, hogy Dido milyen lelkesedéssel esik szerelmbe – határtalan örömmel (*vast delight*) húz nagyot a szerelem italából: *Th' unhappy queen with talk prolong'd the night, / And drank large draughts of love with vast delight* (I. 1049–1050). Cupido a nő alkalmazkodó, könnyen befolyásolható keblében kelt szerelmet – ezek szerint Dido szíve eleve igen fogékony a szerelemre: *[Cupid] works in the pliant bosom of the fair* (I. 1007). Majd a IV. ének elején található jelenetben könnyen feladja a jó hírét Anna tanácsára: *With Ease resolv'd the Scruples of her Fame* (IV. 73). Az alábbi félmondat Iarbas szájából hangzik el, s jól érzékelteti a problémát, amelyre az előbb említett részek is utaltak: Didót az érzelmei, a szenvedély vezérli. *Yet scorning me, by Passion blindly led, / Admits a banish'd Trojan to her Bed* (IV. 312–313).

Az egyik leginkább árulkodó betoldott szót Dryden Iuno szájába adja. Iuno a lakoma után, de még a barlang-jelenet előtt, megelegelve pártfogoltja szenvedéseit, felajánlja Venusnak, hogy kösenek békét, és munkálkodjanak együtt Dido és Aeneas kapcsolatáért. Érvelésében elhangzik: szép kis dolgot műveltek ti ketten a fiaddal – két isten csele legyőzött egy nőt: *una dolo divum si femina victa duorum est* (IV. 95). Vergilius szövege alapján az olvasó is megsajnálja Didót, aki – ezek szerint – egy isteni játszma áldozata. Dryden beszúrása alapján azonban Dido csak egy ostoba nő, s így nem csoda, ha az istenek elbántak vele: *Two Gods a silly Woman have undone* (IV. 136).

Didót nemcsak a szerelemben, hanem a bosszúállásban is szenvedélyesebbnek mutatja be Dryden, mint Vergilius. Féltékenysége, vádaskodása ki van színezve a fordításban, sőt, Aeneasszal folytatott heves párbeszéde végén, amikor megátkozza őt, egyenesen kárörvendőnek tűnik fel előttünk. Drydennél Dido árnya nemcsak követni fogja Aeneast, hanem mosolyogni fog, amikor az áruló hiába sír, szelleme haragos lesz, s Aeneas romlásának a híre gyönyörűséges lesz majd számára.

*Then shalt thou call on injur'd Dido's name:
Dido shall come in a black sulph'ry flame,
When death has once dissolv'd her mortal frame;
Shall smile to see the traitor vainly weep:
Her **angry** ghost, arising from the deep,
Shall haunt thee waking, and disturb thy sleep.
At least my shade thy punishment shall know,
And Fame shall spread **the pleasing news** below.*

(IV. 554–561)

Dryden változtatásainak egy másik jellegzetes vonása, hogy erkölcsi bírálatot ad hozzá a szöveghez, illetve a már jelen lévő elmélyíti. Erre két példát szeretnék megmutatni. Az első a lakoma és a barlang-jelenet között szerepel; a kapcsolat épphogy elkezdett bimbózni, s Dido megmutatja Aeneasnak az épülő-szépülő várost. Dryden hozzáteszi, hogy mindezzel az a célja, hogy kísértse a vendégét, s konkrétan megnevezi a feltételt: a szerelem Aeneas tulajdonába juttatná mindezt, a saját fáradozása nélkül. Továbbá, míg a párhuzamos latin szöveg (*incipit effari mediaque in voce resistit* IV. 76) a szerelem egyik tünetére utal azzal, hogy Dido szava elakad a mondandója közben nagy zavarában, addig Drydennél ez is a kísértés egyik eszközévé lényegül át: Dido akadozó nyelve miatt nem tudja kimondani *a többi*, azaz nem válik explicitté a szerelmi kísértés.

*And now she leads the Trojan Chief, along
The lofty Walls, amidst the buisie Throng;
Displays her Tyrian wealth, and rising Town,
Which Love, without his Labor, makes his own.
This Pomp she shows to tempt her wand'ring Guest;
Her falt'ring Tongue forbids to speak **the rest.***

(IV. 101–106)

Egy másik, igen beszédes szöveghely több szempontból is igen érdekes; a bujaság kiszínezése, kinagyítása eltörpül amellet, hogy Vergilius a párról beszél, többes szám harmadik személyben, míg Dryden Didót teszi felelőssé.

*She fills the Peoples Ears with Dido's Name;
Who, lost to Honour, and the sense of Shame,
Admits into her Throne and Nuptial Bed
A wand'ring Guest, who from his Country fled:
Whole days with him she passes in delights;
And wastes in Luxury long Winter Nights,
Forgetful of her Fame, and Royal Trust;
Dissolv'd in Ease, abandon'd to her Lust.*

(IV. 274–281)

Ugyanis így szól a latin, illetve az angol szöveg (általam hevenyészett) fordítása: „Eljött Aeneas, a trójai vérből származó, akit méltónak talált Dido arra, hogy összekösse magát vele; most a telet, akármilyen hosszú is legyen, egymással töltik bujaságban, birodalmukról megfeledkeztek, rút vétek fogságában tartatnak.” Majd Dryden: Dido „a becsület és szégyenérzet számára elveszve, trónjába és nászi ágyába fogad egy jöttment vendéget, aki elmenekült az országából. Egész napokat tölt vele örömben, s bujaságban tékozol el hosszú téli éjszakákat, elfeledkezve jó híreről és uralkodói megbízatásáról, feloldódott a könnyedségben, s átadta magát a kéjváagnak.”

Most, hogy részletesebben szemügyre vettük, Dryden milyennek mutatja be Didót, hadd emeljek ki egy fogalmat, amely szorosan kapcsolódik ehhez. Feltűnt nekem, hogy a hozzáadott fogalmak között kitüntetett szerepet kap a *shame*, a szégyen. Összesen hétszer fordul elő a vizsgált szövegrészekben, ebből öt alkalommal hozzáadás történt, két alkalommal pedig szerepel rá utaló szó a latin

szövegben, ha nem is teljesen ugyanabban az értelemben, egyszer a *pudor*, egyszer pedig a *fama*. Három idézetet szeretnék ezek közül kiemelni, először a két kakukktojást, majd pedig egy olyat, amelyben a *shame* egyértelműen betoldás.

Az első idézetünk Dido „vádbeszédében” található, amikor megtudja, hogy Aeneasnek el kell mennie. *For you alone I suffer in my Fame; / Bereft of Honour, and expos'd to Shame.* (IV. 465–466), a latinban *te propter eundem / extinctus pudor et, qua sola sidera adibam, / fama prior* (IV. 321–323). „Miattad szenvedtem kárt a jóhíremben, megfosztva a becsületemtől, kiteve a szégyennek”, írja Dryden; míg Vergilius: „miattad, akinek el kell menned, lett kioltva a szemérem lángja és a korábbi jóhírem, amely által egyedül juthattam a csillagokhoz”. Ebben a szakaszban megfigyelhetjük, hogy Drydennél a *shame* a latin *pudorra* vezethető vissza, azonban fontos látnunk, hogy a *pudor* nemcsak szégyent jelentett – pozitív értelemben az erkölcsös jóérzésre, szeméremre vonatkozott. Maga a szöveg is alátámasztja, hogy a *pudor* itt egy pozitív erő, mivel tűzként jelenik meg, amely ki lett oltva (*extinctus*).

A második idézetben szintén ezt a jelenséget figyelhetjük meg: a latin eredetiben a *fama* szerepel, tehát Dido jóhíre nem állt örült szenvedélyének az útjába: *nec famam obstare furori* (IV. 91). Dryden ezzel szemben ismét negatív szempontból közelíti meg a kérdést, a *shame* segítségével. Didót nem tartja vissza még a szégyenérzet sem: *and by no sense of Shame to be reclaim'd* (IV. 132).

A harmadik részletben a *shame* egyértelműen hozzátételnek minősíthető.

*The Queen, whom sense of Honour cou'd not move,
No longer made a Secret of her Love;
But call'd it Marriage, by that specious Name,
To veil the Crime and sanctifie the Shame.*

(IV. 246–250)

A barlang-jelenet után következő pár sorban pont a Dido és Aeneas között később kialakuló konfliktus gyújtópontja kerül előtérbe: házasságról van-e szó, vagy sem? Dido válasza igen, Aeneas szerint azonban nem, s később láthatjuk, ez milyen végzetes következményekkel jár. Ez a kérdés a kutatókat is foglalkoztatja; PETER AGRELL írt erről egy tanulmányt, *Wed or Unwed?* címmel, amelyben amellet érvel, hogy Vergilius szándékoltan kétértelmű, direkt hagyja nyitva ezt a kérdést. A korabeli római esküvő egyes elemei megtalálhatók a barlang-jelenet leírásánál, például a villámok, mint nászi fáklyák, s Iuno, a házasság istennője is jelen van, mint *pronuba*, de nincsenek emberi tanúk, csak transzcendentális elemek, s más további részletek is hiányoznak, mint például a *deductio*. Összességében azonban nem egyértelmű, hogy házasságnak tekinthető-e a jelenet, vagy sem. Ezzel szemben úgy gondolom, hogy Dryden szövege kizárja a házasság lehetőségét, mivel ha le is fordít bizonyos elemeket, amelyek a római olvasóban felidézhatték az esküvői szertartást, ez az ő korában már nem jelentett semmit az olvasóknak. Továbbá Dryden korának keresztény házasság-felfogása teljesen más volt, és ez tetten érhető a fordításban is. A házasságra a következőképpen utal Dryden: szent fogadalmak, *holy vows* (IV. 454), törvényes jogcím, megszentelt nász, *the lawful claim / of sacred nuptials* (IV. 489–490), míg a házasság nélküli testi kapcsolatot törvénytelen gyönyörnek, *lawless pleasure* (IV. 323), és szégyennek nevezi, amit Dido megpróbál szentté tenni, *sanctify the Shame* (IV. 250).

Ezek alapján azt a következtetést vontam le, hogy Dryden fordításában központi szerepet tölt be a *shame* fogalma, s valószínűsíthető, hogy az ő korában nagy jelentőséggel bírt, különösen a férfi és nő közötti kapcsolat vonatkozásában. Amikor Dryden adja hozzá a szöveghez, az mindig érzelmileg kiemelkedő események leírásakor történik, továbbá erkölcsi elmarasztalással párosul. Abban a két esetben, amelyben van alapja a párhuzamos latin szövegben a *shame* szó

használatának, Dryden a latin fogalmak negatív aspektusát ragadja meg a segítségével. Mindebből kiérezhető a tanító szándék is.

Dryden fordításáról most térjünk át arra, hogy vajon mi állhat a vizsgált jelenségek hátterében? Ebből a szempontból kulcsfontosságú számunkra a *Dedication to the Aeneis*, amelyet maga Dryden írt a patrónusának. Először is, ebben a fordító sorra veszi és megcáfolja az *Aeneis* ellen leggyakrabban felhozott vádakat. Ezek közül az egyik legsúlyosabb pont a IV. ének kapcsán merül fel: hűtlen-e a főhős? Dryden érveléséből egyértelműen kiderül, hogy ő Aeneas pártján áll ebben a kérdésben. Dryden a két szerelmes Alvilágban történő találkozására is kitér, és a következőket jegyzi meg: egyik nő sem tanúsítana több irgalmat az őt elhagyó férfi iránt, mint a bakkhánsnök Orpheus iránt. „*And the Fair Sex, however, if they had the Desertour in their power, wou'd certainly have shewn him no more mercy, than the Bacchanals did Orpheus*” (*Works* 5:231). Ez a részlet összefüggésben állhat azzal, hogy Dryden Didót bosszúszomjasnak, kárörvendőnek festi le.

A *Dedikáció* tárgyalja az eposz szerepét is, amely a jellem nemesítése, azáltal, hogy a főhős jó tulajdonságait szemléli az olvasó, és átalakul az ő képmására. Ugyanakkor Dryden kiemeli, hogy vannak olyan esetek, amikor a főhős egy-egy negatív tulajdonsága kerül megörökítésre, de csakis azért, hogy azt elkerüljük – ilyen például Achilles haragja. Ez az alapelv szerintem kiterjeszthető Didóra is, mivel ő a IV. könyv főszereplője, s Dryden a *Dedikáció* egy másik pontján teljesen egyértelművé teszi, hogy története intő példának kell szolgálgjon a nők számára.

“Yet if I can bring him [Aeneas] off, with Flying Colours, they may learn experience at her cost; and for her sake, avoid a Cave, as the worst shelter they can chuse from a shower of Rain, especially when they have a Lover in their Company.”

(*Works* 5:294)

„Ha sikeresen mentem fel Aeneast (a vádak alól), a hölgyek talán okulni fognak az ő (Dido) kárán, és az ő kedvéért elkerülik a barlangot, mint a legrosszabb választást záporosó elleni menedékül, különösen, ha a szerelmük társaságában vannak.”

Az idézett rész alapján feltételezhetjük, hogy nemcsak a *Dedikáció* megírásakor, hanem az eposz fordításakor is ehhez hasonló elvek vezérelték Drydent, és ez szerepet játszhatott abban, hogy Didót olyan negatívan festette le.

Az utolsó, s a női olvasóközönség számára talán legkevésbé hízelgő részlet az, amelyben Dryden a Mercurius második üzenetében elhangzó, *varium et mutabile semper femina* (IV. 569–570) részletet kommentálja, s egyben reflektál saját fordítására is: *Woman's a various and a changeful Thing* (IV. 819).

„...*varium & mutabile semper femina, is the sharpest Satire, in the fewest words that ever was made on Womankind; for both the Adjectives are Neuter, and Animal must be understood, to make them Grammar. Virgil does well to put those words into the mouth of Mercury. If a God had not spoken them, neither durst he have written them, nor I translated them.*”
(*Works* 299)

„Ez a legélesebb szatíra a legkevesebb szóval kifejezve, amelyet valaha a női nemről írtak, mivel mindkét melléknév semleges nemben áll, s ezért *animalk* kell odaérteni, a nyelvtani egyezés érdekében. Vergilius jól teszi, hogy ezeket a szavakat Mercurius szájába adja. Ha nem egy isten mondta volna őket, se ő nem merte volna leírni, se én lefordítani.”

Figyelemre méltó, hogy Dryden pont az *animal* szót tartja az egyetlen logikus megoldásnak, s közben védelmezi saját álláspontját, mintha előre felkészülne az ellene irányuló esetleges támadásokra a női nem részéről.

Azonban méltánytalan lenne azt állítani, hogy Dryden nőképe összességében véve negatív. Egyéb, nőkhöz írt verseiről KEVIN J. GARDNER tanulmánya alapján azt mondhatjuk, hogy ezekben egy kifejezetten pozitív nőkép bontakozik ki. Ha megfigyeljük ezekben a művekben, milyen nőket illet dicsérettel Dryden, levonhatjuk a számára eszményi nő legfőbb tulajdonságait. Az ideális nő érelyes, szemérmes, jó feleség, s pozitív hatást gyakorol a férfitra. Dido mindennek az ellenkezőjét testesíti meg, s talán ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy ilyen negatív a róla kialakított kép a fordításban.

Összegzésként tehát elmondhatjuk, hogy Dryden szenvedélyesebbnek mutatja be Didót, mint Vergilius, mind a szerelemben, mind a bosszúban. Erkölcsi elmarasztalást szúr be több helyen is a szövegbe, továbbá elmélyíti a már jelenlévő elítélő hangnemet, valamint többször is betoldja a *shame* fogalmát, amelynek valószínűleg nagy jelentőséget tulajdonít. E jelenségek háttérében állhat egyrészt a tanító szándék, másrészt a fordított szöveg világától eltérő kulturális és vallási kontextus, valamint Dido és az általa eszményinek tartott nőkép ellentéte is. A téma természetesen sokkal szerteágazóbb, mint a bemutatott részlet, de remélhetőleg ez is érdemes a továbbgondolásra. Biztos vagyok benne, hogy ez a mélyen emberi történet és ennek különböző fordításai, feldolgozásai megérintik a mindenkori olvasót és gyümölcsöző akadémiai diskurzust eredményeznek. Befejezésképpen csak annyit mondanék, hogy talán mindannyian megbizonyosodtunk arról az elmúlt percekben: *not only women, but texts also can be various and changeful.*

Bibliográfia

- ADAMIK Tamás (szerk.): *Vergilius: Aeneis I–VI. (Auctores Latini XXI.)* Budapest 1988.
- AGRELL, P.: “Wed or Unwed? Ambiguity in *Aeneid* 4.” *The Proceedings of the Virgil Society*. Vol. 25 (2004) 95–110.

- ALEXANDER, M.: *A History of English Literature*. London 2000.
- AUSTIN, R. G. (szerk.): *Vergili Maronis Aeneidos Liber Quartus*. London 1966.
- CHRISTIE, W.D. (szerk.): *The Poetical Works of John Dryden*. London 1881.
- FROST, W. (szerk.): *The Works of John Dryden*. (5–6. kötet). *Poems: The Works of Virgil in English. (Aeneid and Georgicon)*. Berkeley, California 1987.
- GARDNER, K. J.: „Dryden’s Poems to Women”, *The Journal of the Midwest Modern Language Association*, Vol. 36, No. 1, Thinking Post-Identity (Spring, 2003) 99–106.
- GLARE, P. G.W. (szerk.): *Oxford Latin Dictionary*. Oxford 1982.
- HARVEY, P. (szerk.): *The Oxford Companion to English Literature*. 3. kiadás. London 1946.
- HENDERSON, J. (szerk.): *Virgil. Eclogues, Georgics, Aeneid I–VI. (The Loeb Classical Library)*. Vol. 1. 1935. Cambridge, Massachusetts 2001.
- LONSDALE, R. (szerk.): *Sphere History of English Literature: Dryden to Johnson*. London 1971.
- WILLIAMS, R. D. (szerk.): *The Aeneid of Virgil Books 1–6*. London 1972.

Összehasonlító táblázat az idézett szövegekhez

Latin szöveg: HENDERSON, J. (szerk.): *Virgil. Eclogues, Georgics, Aeneid I–VI*. (The Loeb Classical Library)

Angol szöveg: FROST, W. (szerk.): *The Works of John Dryden*

Dryden	Virgil (Loeb)
I. 866–869 (371) The Tyrian Queen stood fix'd upon his Face, Pleas'd with his motions, ravish'd with his grace: Admir'd his Fortunes, more admir'd the Man; Then recollected stood, and thus began:	I. 613sk. (304) Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido, casu deinde viri tanto, et sic ore locuta est:
I. 996–1010 (375–376) But, far above the rest, the Royal Dame, (Already doom'd to Love's disastrous Flame;) With Eyes insatiate, and tumultuous Joy, Beholds the Presents, and admires the Boy. The guileful God, about the Heroe long, With Children's play, and false Embraces hung; Then sought the Queen: She took him to her Arms, With greedy Pleasure, and devour'd his Charms. Unhappy Dido little thought what Guest, How dire a God she drew so near her Breast. But he, not mindless of his Mother's Pray'r, Works in the pliant Bosom of the Fair; And moulds her Heart anew, and blots her former Care. The dead is to the living Love resign'd, And all Aeneas enters in her Mind.	I. 712–722 (310; 312) praecipue infelix, pesti devota futurae, expleri mentem nequit ardescitque tuendo Phoenissa, et pariter puero donisque movetur. ille ubi complexu Aeneae colloque pependit et magnum falsi implevit genitoris amorem, reginam petit. haec oculis, haec pectore toto haeret et interdum gremio fovet, inscisa Dido, insidat quantus miserae deus. at memor ille matris Acidaliae paulatim abolere Sychaenum incipit et vivo temptat praevertere amore iam pridem resides animos desuetaque corda.
I. 1049sk. (377) Th' unhappy Queen with Talk prolong'd the Night, And drank large Draughts of Love with vast Delight:	I. 748sk. (312; 314) nec non et vario noctem sermone trahebat infelix Dido longumque bibebat amorem
IV. 72–75 (453) These Words, which from a Friend, and Sister came, With Ease resolv'd the Scruples of her Fame; And added Fury to the kindled Flame. Inspir'd with Hope, the Project they pursue.	IV. 54–56 (426) His dictis incensum animum flammavit amore semperque dedit dubiae menti solvitque pudorem.
IV. 101–106 (455) And now she leads the <i>Trojan</i> Chief, along The lofty Walls, amidst the buisie Throng; Displays her <i>Tyrian</i> wealth, and rising Town, Which Love, without his Labor, makes his own. This Pomp she shows to tempt her wand'ring Guest; Her falt'ring Tongue forbids to speak the rest.	IV. 74–76 (426) nunc media Aenean secum per moenia ducit Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam incipit effari mediaque in voce resistit;

IV. 129–136 (456)

But when Imperial Juno, from above,
Saw Dido fetter'd in the Chains of Love;
Hot with the Venom, which her Veins inflam'd,
And by no sense of Shame to be reclaim'd:
With soothing Words to Venus she begun.
High Praises, endless Honours you have won,
And mighty Trophies with your worthy Son:
Two Gods a silly Woman have undone.

IV. 239–250 (460)

The Queen and Prince, as Love or Fortune guides,
One common Cavern in her Bosom hides.
Then first the trembling Earth the signal gave;
And flashing Fires enlighten all the Cave:
Hell from below, and *Juno* from above,
And howling Nymphs, were conscious to their Love.
From this ill Omend Hour, in Time arose
Debate and Death, and all succeeding woes.
The Queen, whom sense of Honour could not move,
No longer made a Secret of her Love;
But call'd it Marriage, by that specious Name,
To veil the Crime and sanctifie the Shame.

IV. 274–281 (461)

She fills the Peoples Ears with *Dido's* Name;
Who, lost to Honour, and the sense of Shame,
Admits into her Throne and Nuptial Bed
A wand'ring Guest, who from his Country fled:
Whole days with him she passes in delights;
And wastes in Luxury long Winter Nights,
Forgetful of her Fame, and Royal Trust;
Dissolv'd in Ease, abandon'd to her Lust.

IV. 308–313 (462)

A wandering Woman builds, within our State,
A little Town, bought at an easie Rate;
She pays me Homage, and my Grants allow
A narrow space of Lybian Lands to plough:
Yet scorning me, by Passion blindly led,
Admits a banish'd Trojan to her Bed:

IV. 320–325 (462)

His Vows, in haughty Terms, he thus preferr'd,
And held his Altar's Horns; the mighty Thund'rer heard,
Then cast his Eyes on *Carthage*, where he found
The lustful Pair, in lawless pleasure drown'd:
Lost in their Loves, insensible of Shame;
And both forgetful of their better fame.

IV. 90–95 (428)

quam simul ac tali persensit peste teneri
cara Iovis coniunx, nec famam obstare furori.
talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
tuque puerque tuus; magnum et memorabile numen,
una dolo divum si femina victa duorum est

IV. 165–172 (432)

speluncam Dido dux et Troianus eandem
deveniunt. prima et Tellus et pronuba Iuno
dant signum; fulsere ignes et conscius Aether
conubiis, summoque ulularunt vertice Nymphae.
ille dies primus leti primusque malorum
causa fuit. neque enim specie famave movetur
nec iam furtivum Dido meditatit amorem;
coniugium vocat; hoc praetexit nomine culpam.

IV. 189–194 (434)

haec tum multiplici populos sermone replebat
gaudens, et pariter facta atque infecta canebat;
venisse Aenean, Troiano sanguine cretum,
cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
regnorum immemores turpique cupidine captos.

IV. 211–214 (436)

femina, quae nostris errans in finibus urbem
exiguam pretio posuit, cui litus arandum
cuique loci leges dedimus, conubia nostra
reppulit ac dominum Aenean in regna recepit.

IV. 219–221. (436)

Talibus orantem dictis arasque tenentem
audiit Omnipotens, oculosque ad moenia torsit
regia et oblitos famae melioris amantis.

FÜGGELÉK

IV. 453–472 (467)

See, whom you fly; am I the Foe you shun?
 Now by those holy Vows, so late begun,
 By this right Hand, (since I have nothing more
 To challenge, but the Faith you gave before;)
 I beg you by these Tears too truly shed,
 By the new Pleasures of our Nuptial Bed;
 If ever *Dido*, when you most were kind,
 Were pleasing in your Eyes, or touch'd your Mind;
 By these Pray'rs, if Pray'rs may yet have Place,
 Pity the Fortunes of a falling Race.
 For you I have provok'd a Tyrant's Hate,
 Incens'd the *Lybian*, and the *Tyrian* State;
 For you alone I suffer in my Fame;
 Bereft of Honour, and expos'd to Shame:
 Whom have I now to trust, ungrateful Guest,
 (That only name remains of all the rest!)
 What have I left, or whither can I fly;
 Must I attend *Pygmalion's* Cruelty?
 Or till *Hyarbas* shall in Triumph lead
 A Queen, that proudly scorn'd his proferr'd Bed?

IV. 554–561 (470)

Then shalt thou call on injur'd *Dido's* Name;
Dido shall come in a black Sulph'ry flame;
 When death has once dissolv'd her Mortal frame:
 Shall smile to see the Traitor vainly weep;
 Her angry Ghost, arising from the Deep,
 Shall haunt thee waking, and disturb thy Sleep.
 At least my Shade thy Punishment shall know;
 And Fame shall spread the pleasing News below.

IV. 810–819

She harbours in her Heart a furious hate;
 And thou shalt find the dire Effects too late;
 Fix'd on Revenge, and Obstinate to die:
 Haste swiftly hence, while thou hast pow'r to fly.
 The Sea with Ships will soon be cover'd o're,
 And blazing Firebands kindle all the Shore.
 Prevent her rage, while Night obscures the Skies;
 And sail before the purple Morn arise.
 Who knows what Hazards thy Delay may bring?
 Woman's a various and a changeful Thing.

IV. 314–326 (442;444)

mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam te
 (quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui),
 per conubia nostra, per inceptos hymenaeos,
 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 dulce meum, miserere domus labentis et istam,
 oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 te propter Libycae gentes Nomadamque tyranni
 odere, infensi Tyrii; te propter eundem
 extinctus pudor et, qua sola sidera adibam,
 fama prior. cui me moribundam deseris, hospes,
 hoc solum nomen quoniam de coniuge restat?
 quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
 destruat aut captam ducat Gaetulus Iarbas?

IV. 382–387 (448)

spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
 supplicia hausurum scopulis et nomine Dido
 saepe vocaturum. sequar atris ignibus absens
 et, cum frigida mors anima seduxerit artus,
 omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas.
 audiam et haec Manis veniet mihi fama sub imos.

IV. 563–570 (460)

Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
 certa mori, variosque irarum concitat aestus.
 non fugis hinc praiceps, dum praecipitare potestas?
 iam mare turbari trabibus saevasque videbis
 conlucere faces, iam fervere litora flammis,
 si te his attigerit terris Aurora morantem.
 heia age, rumpe moras! varium et mutabile semper
 femina.